

Posmrtná Tutanchamonova maska je jedním z nejpůsobivějších předmětů nalezených ve faraonově hrobce. Maska z více než 11 kilogramů ryzího zlata je vykládána lazurity, karneoly, tyrkysy, obsidiány a barveným sklem

VLADIMÍR SOCHA
HISTORIK

Tutanchamon: legenda mladého vládce

Odhalení hrobky faraona Tutanchamona, ke kterému došlo v roce 1922, patří bezesporu k nejvýznamnějším archeologickým objevům vědecké historie. Faraonova mumie se stala v očích veřejnosti doslova egyptologickou ikonou

Tutanchamon nepatřil k významným panovníkům starověké velmoci a ke své největší slávě paradoxně dospěl až několik tisíciletí po smrti. K tomu Tutanchamonovi stačil drobný detail – jeho bohatě vyzdobená hrobka jako zázrakem unikla jinak všudypřítomným vykradačům (o objevu hrobky se dočtete více ve Světě 5/2008, str. 78). Tutanchamon je znám především jako mumie – co však víme o živém faraonovi tohoto jména?

OTEC I MATKA NEZNÁMÍ

Není jisté, kdo byl Tutanchamonovým otcem. Nápisy ho obvykle nazývají královým synem, není však jisté, který král je v tomto případě míněn. Původně byli za jeho rodiče považováni faraon Amenhotep III. a jeho královská manželka Teje. Ale vzhledem k tomu, že Amenhotep III. byl v době Tutanchamonova narození již po smrti a Teje bylo ve stejné době již přes 50 let, není tato varianta příliš pravděpodobná. Dnes je většinou uznávána domněnka, že slavný faraon byl synem Achnatona (známého také jako Amenhotep IV.). Matkou by pak byla nejspíš Achnatonova oblíbená manželka Kija. Tomu se zdají nasvědčovat také některé výjevy na stěnách Achnatonovy hrobky.

Jiné teorie považují za Tutanchamonova otce jistého Smenchkareho a za matku jednu ze šesti Achnatonových dcer jménem Meritaton. Ani tato verze však není příliš pravděpodobná. Stále větší počet badatelů se totiž přiklání k názoru, že pod jménem Smenchkare (vládl asi 1337–1333 př. n. l.) nevystupoval Tutanchamonův otec, nýbrž samotná královna Nefertiti, tedy jeho nevlastní matka.

POD VLIVEM RÁDCŮ

Tutanchamon zřejmě žil v letech 1341 až 1323 př. n. l. a byl egyptským faraonem 18. dynastie (v pořadí dvanáctý nebo třináctý), vládl tedy v období takzvané Nové říše. Jeho jméno lze volně přeložit jako „žijící obraz Amonův“. Vládce říše na Nilu se stal již ve svých osmi nebo devíti letech a vládl po dobu zhruba jednoho desetiletí. Nejvýznamnějším rozhodnutím mladého faraona bylo oproštění se od nového náboženství, zavedeného jeho předchůdcem Achnatonem (vládl asi 1351–1337). Ten ve snaze omezit vliv Amonových kněží oživil starý kult boha Atona, kterého v šestém roce své vlády dokonce označil za jediného oficiálního boha. Tutanchamon však pod vlivem svého rádce

Ajeho (vládl jako Aje II. 1323–1319 př. n. l.) vystoupil ze stop svého předchůdce a vrátil se ke starým náboženským pořádkům.

Tutanchamon, který se před návratem k Amonovu kultu nazýval Tutanchaton, nastoupil k vládě kolem roku 1333 s trůnním jménem *Nebcheprure*. Jako dítě byl bezpochyby ovládnán svými rádci, z nichž nejvýznamnější postavou byl zmíněný hodnostář Aje. Tohoto muže malý faraon uctíval jako „božského otce“, nebyl však jediným člověkem, který měl na něj výrazný vliv. Dalším byl generál Haremheb (vládl asi 1319–1292), významný vojenský hodnostář a zřejmě také velký prospěchář, čekající ve skrytu na svou šanci. Podle některých interpretací byl právě on skutečným tajným vládcem Egypta již v této době. Aje i Haremheb využili Tutanchamonovy přízně a po jeho předčasné smrti se postupně oba vystřídali na egyptském trůně. Je pochopitelné, že tato skutečnost zavdává dodnes podnět ke spekulacím o faraonově smrti.

TUTANCHATONŮV KONEC

V době Tutanchamonova nástupu na trůn zmítala Egyptem náboženská krize, vyvolaná nespokojeným kněžstvem boha Amona. Kněží představovali mocnou politickou sílu, kterou nebylo radno přehlížet. Podněcovali rozsáhlá povstání a nepokoje a změnu na egyptském trůně využili jako šanci ovlivnit stávající stav. Achnatonem stanovený kult se pod jejich tlakem (vedoucí osobností byl přítom samotný Aje) stal neudržitelným. Nedospělý faraon byl nucen usmířit se s kněžstvem a vrátit se k původnímu náboženství, které zrušil jeho otec. Byly znovu nastoleny původní svátky a rituály. V této době si také panovník mění jméno z Tutanchatona na Tutanchamona. Nové jméno pak přijímá také jeho manželka Anchesenpaaton, nově zvaná Anchesenamun. Tato údajně velmi krásná dcera Achnatona a Nefertiti byla zřejmě Tutanchamonovou nevlastní sestrou.

Tutanchamon nechal opravit všechny náboženské stavby a památky, neboť doufal v návrat božské přízně. K samotnému Amonovi měl zřejmě pod vlivem Ajeho velkou úctu, což se zobrazuje v ohromném množství soch, postavených v období jeho vlády v Thébách.

DO VÁLKY V MÍRU

Je obecně známo, že Tutanchamon nepatřil za svého života k příliš významným faraonům (rozhodně nesnese srovnání například s Ramessem II.), na takový úřední ani nežil dost dlouho. Z písemných záznamů není také známa žádná válečná kampaň, kterou by vedl. Mezinárodní situace byla během desetiletí jeho vlády poměrně klidná a všechny potenciální pokusy o invazi do Egypta mařil z pověření faraona jeho „vyvolenec“ Haremheb. Přesto se Tutanchamon podle tradice nechával zpodobňovat jako mocný vládce, mířící s modrou válečnou korunou do války proti Chetitům a Núbijcům.

V šestém roce vlády dosáhl Tutanchamon věku patnácti let a oficiálně tak přestal být dítětem. Tehdy se začal podrobně sezna-

movat s nelehkým údělem vládce a osvojoval si základy vedení mocné říše.

SMRT CHETITSKÉHO NÁSTUPCE

Po deseti letech vlády teprve devatenáctiletý faraon zemřel. Vzápětí se odehrála velmi zvláštní událost. Královská vdova Anchesenamun napsala dnes již slavný dopis chetitskému králi Šupiluliumovi, ve kterém ho žádá, aby poslal některého ze svých dospělých synů. Ten by se stal jejím manželem a díky jejímu dědičnému královskému původu také vládcem Egypta. Toto rozhodnutí však bylo velmi nešťastné, protože Egypťané by chetitského faraona nikdy nepřijali. To se ostatně potvrdilo krátce poté. Chetitský král totiž sice po mnoha otázkách svého syna do Egypta poslal, ale ten na místo nikdy nedora-

Pozlacený válečný vůz, součást pohřební výbavy. Jde ovšem pouze o rituální objekt; v žádném případě nejde o vůz, na němž Tutanchamon utřil osudné zranění

VELKÝ VLIV TUTANCHAMONOVÝCH VLÁDCŮ A POZDĚJŠÍCH FARAONŮ AJEHO A HAREMHEBA DODNES ZAVDÁVÁ PODNĚT KE SPEKULACÍM O FARAONOVĚ SMRTI

zil, protože byl po cestě úkladně zavražděn. Je možné, že na jeho smrti měl výrazný podíl Aje nebo Haremheb (případně oba). Tato událost každopádně nepřispěla dobrým vztahům mezi oběma starověkými mocnostmi.

Po smrti Tutanchamona se stal faraonem jeho bývalý rádce Aje, který také pojal za manželku svoji vnučku, královskou vdovu Anchesenamun (která mu jediná zajistila svým dědičným právem legitimitu). Jako *Chepercheprure* pak vládl pouhé čtyři roky. Po jeho smrti jej vystřídal Haremheb, který neměl žádnou přímou vazbu na královskou rodinu a byl také posledním panovníkem 18. dynastie. Pod jménem *Džeser Cheprure Setepenre* vládl zhruba 20 let a projevil se jako nesmiřitelný a tvrdý panovník, když nechal vymazat jména všech svých předchůdců až po Amenhotepa III., za jehož přímého nástupce chtěl být označován. Na druhou stranu však potlačil rozmáhající se loupežnické tlupy a velmi přísně potíral korupci (trestem bylo uříznutí nosu a nucené práce na pohraničních opevněních).

VRAŽDA SE NEKONALA

Zajímavé údaje poskytl v roce 2005 moderní lékařský výzkum Tutanchamonovy mumie. Pečlivý výzkum kostry za použití CT skenu odhalil, že otvor na týlní straně lebky nebyl způsoben ranou potenciálního vraha (jak se dříve obecně předpokládalo), nýbrž představuje doklad činnosti balzamujících kněží. Naopak zlomenina levé stehenní kosti vypovídá o skutečné příčině smrti mladého panovníka.

Jde o důkaz, že faraon si těžce poranil nohu a do rány se brzy dostala infekce. Během 15 minut dlouhého snímkování bylo pořízeno na 1700 snímků mumie, které představují její dosud nejdokonalější studii. Podle závěrečné zprávy egyptských vědců zemřel Tutanchamon na gangrénu po těžkém úrazu (zřejmě si zlomil nohu při pádu z vozu). Zemřel několik dní poté, kdy ke zranění došlo. Možnost, že ke zlomenině došlo až během balzamování, je podle vědců nepravděpodobná. Zajímavé jsou také další údaje, zjištěné během výzkumu. Tutanchamon byl prý možná až 180 cm vysoký, těšil se obecně dobrému zdravotnímu stavu. K faraonově „diagnóze“ přibyl 33 století po jeho smrti také slabý rozštěp patra a skolióza.

FARAONŮV ODKAZ

Krátce po Tutanchamonově smrti se na mladého panovníka prakticky zapomnělo, zatímco dnes jeho jméno patří k základním pojmům egyptologie i archeologie. Dá-li se říci, že v období své deset let trvající vlády nepatřil k významným vládcům, pak o jeho posmrtném životě platí pravý opak. Tutanchamon se v podobě své slavné mumie bezpochyby stal jednou z kulturních ikon 20. století. ■

Tutanchamonova mumie a rekonstrukce pravděpodobné podoby jeho tváře, kterou vytvořil francouzský tým v roce 2005

Poklady faraonovy hrobky

KATEŘINA SEDLÁKOVÁ DROŠČINOVÁ,
MAREK TELIČKA

FOTO: Live Nation

Nejfantastičtější egyptologický objev století, jak nález Tutanchamonovy hrobky v roce 1922 označil jinak velmi zdrženlivě se vyjadřující londýnský deník The Times, si mohou od října prohlédnout návštěvníci jedinečné výstavy v Brně

➔ Takto byla u západní stěny přední komnaty Tutanchamonovy hrobky uspořádána část faraonovi věnovaných předmětů. Z tohoto pohledu je nejpůsobivější lehátko s motivy lvích těl, za nímž byla srovnána další dvě lehátká se zvířecí tematikou

Na přípravě výstavního projektu pracoval tým expertů více než pět let. Výsledkem je přesná kopie hrobového komplexu s precizně provedenými replikami v reálných velikostech. Nic není pod sklem a v tom právě spočívá unikátnost expozice – nikde jinde na světě, ani v Egyptě, totiž není možné vidět pohromadě předměty tak, jak byly nalezeny při objevu hrobky.

Návštěvník výstavy projde pěti místnostmi – v první z nich jsou nepetržlivě promítány tři dokumenty o Tutanchamonovi, jeho

pravděpodobným otci Achnatono a dědovi Amenhotepovi III. V dalším sále následuje krátký film o Howardu Carterovi a jeho badatelském úsilí završeném vzrušujícím okamžikem, kdy Carter provrtanou dírou poprvé pohlédl do klenotnice Tutanchamonovy hrobky. Pak už návštěvníka čeká výprava faraonovou hrobkou ve stopách jejího objevitele – tedy tak, jak ji Carter postupně odkrýval.

Tutanchamon se stal významným především proto, že jeho hrobka byla objevena neporušená, a od chvíle nálezů až dodnes celý svět ohromuje poklady a bohatstvím, které po staletí ukrývala. Více než tisíc nádherných předmětů včetně proslulé pohřební masky, které do Brna přivezlo celkem šestnáct kamionů, jsou přesnými replikami královy posmrtné výbavy. Jejich výrobou byli pověřeni nejlepší řemeslníci, kteří je zhotovili podle fotografií, originálů v Káhiře a navíc pod pečlivým dohledem egyptologů.

Zda se záměr tvůrců expozice – tedy vyvolat v návštěvníkovi pocity, jaké prožíval Carter, když neporušenou hrobku objevil – skutečně vydařil, musí posoudit každý sám. Výprava po stopách objevitele zřejmě každopádně bude nezapomenutelným zážitkem pro návštěvníky všech generací. ■

➔ Tutanchamonovo balzamované tělo bylo uloženo v téměř 140 kilo těžké rakvi z ryzího zlata. Ta byla umístěna do druhé rakve (na fotografii) vložené do třetí schránky. Všechny měly tvar lidského těla. Dobře patrné jsou odznaky královské moci, které faraon drží zkřížené na prsou – zahnutá hůl a zbraň podobná trojitému cepu

← Model lodi, kterou faraon používal za svého života. Řeka Nil byla dálnicí tehdejšího Egypta a lodě jako tato se často plavily proti proudu. Jelikož pro cestu po proudu nebylo zapotřebí lanoví, byly ve hrobce nalezeny i modely lodí bez této výstroje

Soutěž

o vstupenky na výstavu

Výstava Tutanchamon – jeho hroba a poklady se koná v Titanic Hall, Heršpická 9, Brno a potrvá do 18. března 2009. Otevřeno je denně od 10.00 do 20.00 hodin.

Zajděte si na výstavu se Světem! Stačí správně odpovědět na soutěžní otázku: **V jakém městě je vystavena většina originálů z Tutanchamonovy pohřební výbavy?** Odpověď se svým jménem a adresou uveďte do soutěžního formuláře, který najdete na webových stránkách www.extra-svet.cz, a to nejpozději **do 7. listopadu 2008.**

➤ Symbolické zobrazení egyptského boha Hora, který měl lidské tělo a sokolí hlavu. Podle staré legendy sjednotil Hor Egypt a věnoval faraonům svoje božství. Proto byli všichni vládci Egypta považováni za jeho vtělení

➤ Socha bohyně Sachmet, která byla původně válečnou bohyní Horního Egypta. Později ji Egyptané začali zobrazovat jako lvice se slunečním diskem nad hlavou a přisoudili jí roli ochránkyne faraonů

➤ Malá pozlacená soška boha Ptaha, patrona umělců a řemeslníků. Ptaah je zahalen do oděvu z perí a čapky z modrého fajánsu. Hůl se zvířecí hlavou, o níž se opírá, symbolizuje život a stabilitu

➤ Na vnitřní straně Tutanchamonových sandálů byl vyobrazen černošský a asijský zajatek – oba spoutaní stéblem lotosu a papyru. Nad nimi a pod nimi je vyobrazeno po čtyřech lucích, což společně se zajatci reprezentuje tradiční nepřátele Egypta, po nichž faraon takto symbolicky šlapal

➤ Tři Tutanchamonovy rakve ve tvaru lidského těla byly chráněny ještě čtyřmi truhlami, z nichž jedna byla kamenná, tři ostatní byly zhotoveny z pozlaceného dřeva. Kamenná truhla v popředí je vyrobena z hnědého křemence a na jejích rozích rozprostírají nad faraonem svá ochranná křídla bohyně Eset (Isis), Nebthet, Neit a Selke

➤ V hrobce bylo nalezeno šest kompletních rozložených vozů, jejichž osy byly přeříznuty, aby je bylo možné pronést úzkou chodbou. Pět z nich bylo složeno a restaurováno, přičemž před odkrytím Tutanchamonovy hrobky byly známy jen dva kompletní vozy

➤ Tutanchamonův trůn. Šlo o obvyklý styl 18. dynastie – dřevěný rám je pokryt plátky zlata a stříbra, které jsou vykládány polodrahokamy, fajánsem a barveným sklem. Opěradlo židle zobrazuje královnu Anchesenamón, jak natírá svého královského manžela vzácnou masťou pod životodárnými paprsky slunečního kotouče

